

Uit Sapiens Een kleine geschiedenis van de mensheid (Y. Harari)

Tussen 11.500 en 5.500 jaar geleden werden door de mensheid een handvol planten gedomesticeerd: tarwe, rijst, maïs, aardappelen, gierst en gerst. De landbouw was ontstaan als een 'toevallige' ontdekking in een paar gunstige gebieden op aarde. Uiteindelijk zou het de levenswijze van de moderne mens toen zeker geen voordeel bezorgen. Zijn lichaam was nog altijd gemaakt om te rennen en in bomen te klimmen, niet om loodzware landarbeid te verrichten. Het was maar een kleine elite van koningen en priesters die er voordeel uit haalden¹. Een gevolg was ook dat de mensheid in grootte exponentieel toenam.

Kampen van jager-verzamelaars die al intensief wilde granen verzamelden en bewerkten werden aangetroffen in het hele Midden-Oosten, en zelfs al uit een vrij vroege periode. De Natufische cultuur in de Levant bouwde al stenen huizen en graanschuren en ontwikkelden nieuwe stenen gereedschappen zoals stenen zeisen. Deze cultuur wordt gedateerd tussen 14.500 en 11.500 jaar geleden.

Ook in het zuidoosten van Turkije werd een dergelijke nederzetting teruggevonden (Göbekli Tepe, 11.500 jaar geleden). Hier werden vooral monumentale bouwwerken opgegraven die dus moeten gebouwd zijn door gemeenschappen van jager-verzamelaars die al samenwerkten. De bouwwerken waren voorzien van soms 5 m hoge pilaren met spectaculaire ingegraveerde afbeeldingen². Alles wijst op een tempel, met mogelijk in de buurt wel een dorp dat later ontstond.

Enmaal de stap naar de landbouw gezet, volgden een heleboel landbouwgerelateerde uitvindingen. De eerste boeren hadden het niet gemakkelijk, zeker in vergelijking met de hen omringende jager-verzamelaars. Alleen konden ze niet meer terug naar dit vroegere bestaan. Ze waren slaven geworden van hun eigen akkerland.

Het domesticatieproces bij schapen gebeurde vermoedelijk in verschillende stappen: bij het selectief jagen op wilde schapen genoten vruchtbare dikkere oöien en lammeren de voorkeur, deze werden nadien in een soort omheining (bv. een smalle kloof) opgesloten, en bij de enkele rammen die er waren werden de meest agressieve dieren gedood, ze werden na een tijd meestal ook gecastreerd om de agressie in te tomen. Het ging er dus bepaald toen al niet diervriendelijk aan toe. Na enkele generaties ontstond zo een kudde van tamme, dikke dieren. Het fokken van dieren was voor de landbouwers eerder een nevenactiviteit. Er ontstond toen wel een nieuwe gemeenschap van nomadische herdersvolkeren³.

Rond 12.000 jaar geleden waren er wereldwijd naar schatting tussen de vijf en acht miljoen jager-verzamelaars. In de eerste eeuw na C. bleven er nog één à twee miljoen over, naast een groep van 250 miljoen boeren. In het gebied van de Vruchtbare Halve Maan ontstonden er overal steden en dorpen. De farao's in Egypte heersen over een gebied waar honderdduizenden mensen woonden, Sargon de Grote stichtte zijn Akkadische Rijk waar toen ongeveer meer dan een miljoen mensen woonden.

De bekende Babylonische koning Hammoerabi liet zijn wetten ingraveren op een stenen zuil. De tekst begint met de mededeling dat de goden Anu, Anlil en Marduk de koning hadden aangesteld om rechtvaardigheid te doen zegevieren in het land, om een einde te maken aan het kwade, om te

---

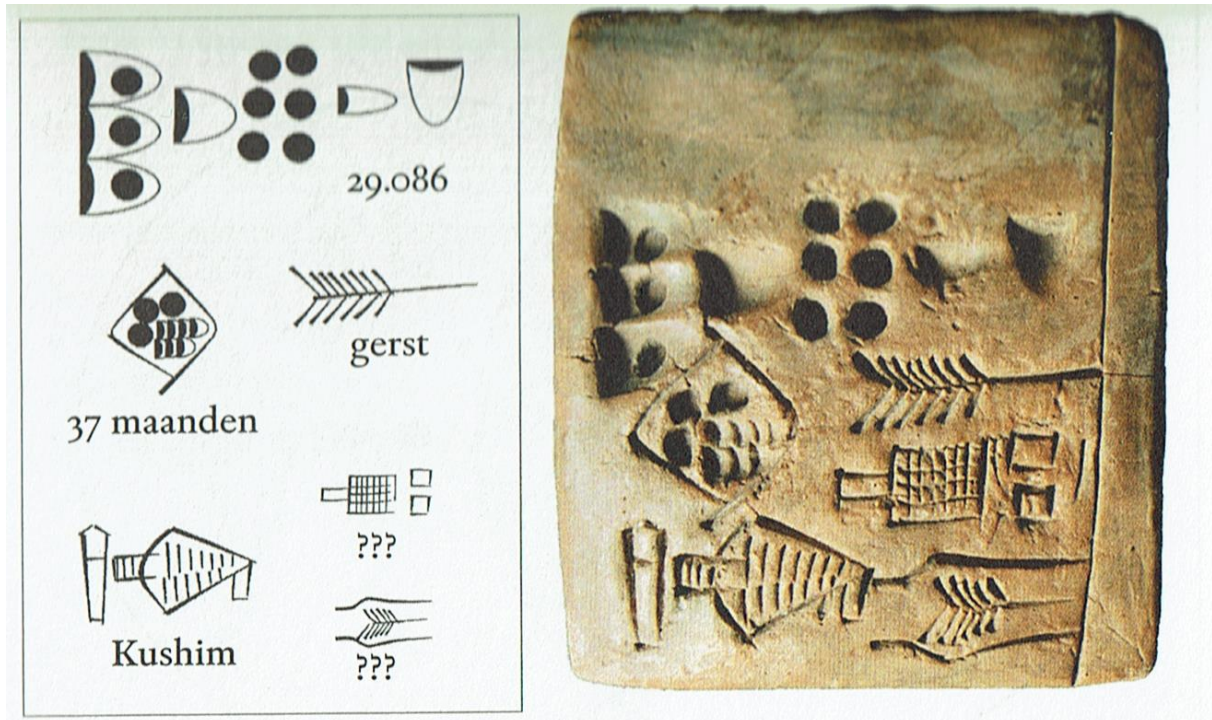
¹ Dit zou dan wel leiden tot de grote beschavingen met ook mensen die vrije tijd kregen om creatief bezig te zijn.

² Sapiens, P. 109.

³ Dit waren de volkeren die bv. in Noord-Afrika en op het Arabisch schiereiland meestal op doortocht waren. En zo heeft de domesticatie van het paard bij de steppevolkeren aanleiding gegeven tot nomadische ruiters.

voorkomen dat de zwakken zouden onderdrukt worden. Er werden een 300-tal juridische afspraken gegraveerd, telkens met de gepaste straf⁴.

Jager-verzamelaars hadden nooit de nood gehad om zoiets als aantallen in hun hersenen bij te houden. Dit zou veranderen met het innen van belastingen waarbij er heel wat gegevens dienden bij te houden. De Soemeriërs vonden het schrift uit dat gebaseerd was op twee soorten tekens: één ervan duidde getallen aan (1,10,60,600,3600,36.000), de tweede duidde bv. op mensen, dieren of een bepaalde handelswaar.

Kleitabelt met een administratieve tekst uit Uruk, circa 5.400-5.000 jaar geleden: 29.086 maten gerst zijn in een periode van 37 maanden ontvangen door een zekere Kushim (uit Sapiens, P. 145). Door steeds meer tekens toe te voegen aan het Soemerische schrift ontstond het spijkerschrift.

De eerste landbouw zou bv. in Amerika pas later tot ontwikkeling komen. In Noord-Amerika domesticeerde men pompoenen, in Centraal-Amerika maïs en in Zuid-Amerika lama's en aardappelen. In de 'Handengrot' in Argentinië werden handafdrukken ontdekt van ca 9.000 jaar geleden.⁵

Dat jager-verzamelaars zich weinig bezighielden met handel –dus weinig contacten met andere groepen hadden- en toch de invloed van de eerste landbouw golf ondergingen moet dus wellicht te maken hebben met op zoek gaan van de eerste landbouwers naar steeds nieuw landbouwterritorium waar ook hun dieren konden grazen. Op die manier kwamen jager-verzamelaars in contact met de nieuwe technieken van de eerste boeren en namen ze die geleidelijk aan over, inclusief het maken

⁴ De auteur noemt een samenleving waar dergelijke wetten gemaakt worden, een imaginaire orde: de mensen geloven massaal dat dit hun leven zal ten goede komen. Ik zou dit eerder een volgende stap in de agrarische revolutie noemen waarbij het leven in een gemeenschap, deze willen verdedigen en het nieuwsgierig uitproberen van nieuwe dingen gestuurd worden door ons DNA. De auteur noemt trouwens ook het schrift dat werd uitgevonden een denkbeeldige of imaginaire orde.

⁵ Sapiens, P. 73.

van aardewerk. Maar nadien bleven ook al die landbouwgemeenschappen in hun eigen dorpen wonen zonder al te veel contact met andere groepen.

De auteur gaat dan uitvoerig in op fenomenen als racisme en gelijkheid van man en vrouw die weer in het licht van een imaginaire orde kunnen bekeken worden, dus eerder 'toevallige' constructies waar mensen collectief in geloofden. Vermoedelijk heeft dit ook al bestaan bij de eerste boeren en bij de jager-verzamelaars.⁶ Mannen waren wel sterker, maar het waren niet altijd de sterksten die de macht hadden (bv. ouderlingen)⁷. En vrouwen hadden hun handen vol met voor de kinderen te zorgen, alhoewel er ook matriarchale samenlevingen bestaan waar men de zorg deels kan uitbesteden. Mannen zijn agressiever, vrouwen meer bereid tot samenwerking.⁸

Door de toenemende bevolking en het verschijnen van de eerste steden en koninkrijken, ontstaan er allerhande specialismen die voor andere samenlevingen waardevol bleken te zijn. Dit moet aan de basis gelegen van de opkomende handel. Eerst een vorm van ruilhandel, die bij de toenemende contacten met vreemde samenlevingen niet echt meer werkte. Schelpen⁹ zijn zo een van de eerste betaalmiddelen geworden die aanvaard werden: ze waren klein, duurzaam. Dit werd rond 5.000 jaar geleden in Soemerië vervangen door de zilveren sjekel, wat geen munt¹⁰ was maar een bepaalde hoeveelheid zilver. Het verving het gerstegeld, dat een betaling in natura was voor de arbeiders.

Mythen en fictie leerden mensen bijna vanaf hun geboorte af dat ze op een bepaalde manier moesten denken, zich moesten gedragen volgens bepaalde normen, bepaalde dingen moesten willen en bepaalde regels moesten naleven. Zo werden kunstmatige instincten gecreëerd.¹¹

De eerste boeren en de jager-verzamelaars voor hen, leefden in kleine groepen en hadden genoeg aan de natuur en de geesten die erin rondzweefden. Voor een jager-verzamelaar kon een schaap evenwaardig¹² zijn aan de mens, net zoals een rots of een rivier. Toen de boeren land en dieren als hun bezit begonnen te beschouwen, hadden ze nood aan de eerste echte vruchtbaarheidsgodinnen en goden van de zon, de hemel, de regen,... dit zou de basis vormen voor vele polytheïstische godsdiensten.¹³

---

⁶ Er zijn zeker aanwijzingen uit latere periodes, bv. de Ariërs die de Indusvallei binnenvallen en zo aan de basis liggen van het kastesysteem. In de Griekse maatschappij hadden vrouwen veel minder rechten dan mannen.

⁷ De auteur suggereert hier mee dat de man-vrouw-ongelijkheid bepaald is door de mythe van voor de man te kiezen als leider en belangrijker figuur dan de vrouw, eerder dan dat dit louter genetisch zou veroorzaakt zijn.

⁸ Racisme en man-vrouwgelijkheid kunnen ook genetisch verklaard worden –en de auteur suggereert dit ook door bv. een ingebakken angst voor het onbekende –en dit kan heel breed geïnterpreteerd worden- en inderdaad ook een ingebakken meer sociale vaardigheid bij vrouwen.

⁹ In het Oud-Chinese schrift was de schelp het symbool voor geld in woorden als 'verkopen' en 'beloning'. (Sapiens, P. 203).

¹⁰ Een van de oudste geslagen munten met een gestandaardiseerde hoeveelheid goud en zilver werden in Lydië gebruikt (zevende eeuw v.C.). In China werden toen al bronzen munten en ongemerkte zilver- en goudstaven gebruikt.

¹¹ Deze kunstmatige instincten zijn dan heel breed te nemen en kunnen gaan van een bepaalde technologie waar men voor kiest (bv. landbouw), een bepaald politiek systeem (bv. democratie bij de Grieken), een bepaalde religie, ... Misschien is kunstmatig instinct een beter woord als denkwereld, of imaginaire orde. Het zijn instincten die wel genetisch instincten als basis hebben.

¹² Ondanks het feit dat ze konden opgejaagd worden om als voedsel te eindigen. Maar dit kon ook het lot van de mens zelf zijn wanneer hij bv. een tijger tegenkwam.

¹³ Door de keuze voor een bepaalde beschermgod zullen later ook monotheïstische godsdiensten ontstaan. Hierbij was er naast de goede god, ook altijd het kwade (bv. satan in het christendom). Dit zou dan leiden tot dualistische religies zoals het zoroastrisme waar er zelfs een goede én een slechte god was. Bij het boeddhisme zijn er geen goden, maar enkel de universele natuurwet die door Boeddha werd verkondigd: de mens kent het

M. Van Stappen, www.stap-brug.be, 2021

---

lijden door een onvervuld verlangen, de enige manier om niet meer te lijden is het trainen van de geest om de werkelijkheid te ervaren zoals hij is (meditatie).